

інноваційних засобів і методів повинне забезпечити максимум ефективності від вкладення засобів у формування даної інфраструктури.

Висновки та перспективні напрями досліджень. Вищевказана система організаційних та управлінських перетворень, кооперація та інтеграція, що базовані на територіальній та єдності та ідентичності господарської спеціалізації, забезпечення дивізійних структур з постачання та збуту продукції засобами зв'язку, транспортом, кваліфікованими кадрами призведе до підвищення ефективності господарсько-виробничої діяльності аграрних підприємств.

Література

1. Білоусько Я. К., Рибицька В. І. Розвиток ринку сільськогосподарської техніки // Економіка АПК. — 2004. — № 10. — С. 112—118.
2. Економіка і організація аграрного сервісу/ П. О. Мосіюк, О. В. Крисальний, В. А. Сердюк, С. І. Мельник та ін.; За ред. П. О. Мосіюка. — К.: ІАЕ УААН, 2001. — 345 с.
3. Іващенко А. А. Особливості управління маркетинговою діяльністю в аграрній сфері // Економіка АПК. — 2007. — № 2. — С. 11—14.
4. Коваленко Ю. С. Аграрний ринок України: організація та управління. — К.: ІАЕ УААН, 1998. — 108 с.

Стаття подана до редакції 18.10.2011

УДК 336.02

А. А. Левшук, здобувач кафедри фінансів,
Національний університет
державної податкової служби України

МАЛИЙ БІЗНЕС ТА ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена аналізу існуючих наукових підходів до розкриття поняття «малий бізнес» та «тіньова економіка» в існуючих наукових концепціях закордонних та вітчизняних учених як основи для подальшого дослідження в сучасних економічних умовах України, а також запропоноване власне визначення поняття «тіньова економіка».

КЛЮЧОВІ СЛОВА: малий бізнес, підприємництво, бізнес, тіньова економіка, нелегальна економіка.

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена анализу существующих научных подходов к раскрытию категорий «малый бизнес» и «теневая экономика» в существующих научных концепциях заграничных и отечественных ученых как основа для последующего исследования в современных экономических условиях Украины, а также предложено собственное определение понятия «теневая экономика».

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: малый бизнес, предпринимательство, бизнес, теневая экономика, нелегальная экономика.

ANNOTATION. The article is devoted the analysis of the existent scientific going near opening of concept «small business» and «black economy» in existent scientific conceptions of oversea and domestic scientists as bases for subsequent research in the modern economic terms of Ukraine and also own determination of concept «black economy is offered».

KEYWORDS: small business, enterprise, business, black economy, illegal economy.

Постановка проблеми. Одним із ключових елементів ринкових перетворень виступає мале підприємництво. У розвинутих країнах малий бізнес є невід’ємною частиною ринкового господарства. Він, як джерело прогресивних економічних змін, набув особливої актуальності, малі підприємства сприяють розвиткові конкуренції, створюють нові робочі місця, інтенсивно займаються науковими розробками тощо. Крім того, малий бізнес є запорукою демократизації економіки та суспільного життя, чинником підтримання соціальної справедливості в суспільстві. Зарубіжний досвід підтверджує ефективність існування сектору малих підприємств у сучасній економіці. Будь-яка «здорова» економічна система не може обійтися без балансу великого та малого бізнесу. Розвиток економіки України багато в чому залежить від активності малого підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань, що стосуються малого бізнесу, займалися відомі зарубіжні та вітчизняні вчені: Р. Кантільйон, Дж. Сей, С. Реверчук, Н. Савка, одночасно значний внесок у вивченні тіньової економіки зробили М. Ослон, Дж. Томас, О. Турчинов, З. Варналій, В. Попович та ін. Вивчення наукових праць відомих учених засвідчило, що є багато питань, які неналежно або зовсім не вивчені та потребують подальшого дослідження.

Основною **метою** даної роботи є вивчення та дослідження теоретичних аспектів понять «малий бізнес» та «тіньова економіка».

Малий бізнес в останній роки стає дедалі вагомішим чинником повноцінного функціонування ринкових економічних систем. Автоматично зростає й актуалізується його місце в теорії

економічного пізнання в тих чи тих проявах як об'єкта наукового дослідження. Однак в економічній літературі часто простежується неадекватне смислове навантаження окремих термінів і понять у галузі малого бізнесу, що інколи без вагомих підстав ототожнюються або застосовуються для аналізу процесів і явищ з різними смисловими відтінками. Отже, для забезпечення розуміння викладених матеріалів ефективності результатів дослідження насамперед потрібно чітко розставити смислові акценти в понятійному апараті особливо щодо тих його аспектів, які характеризуються різними підходами у визначеннях.

Так, певною мірою дискусійними можна вважати поняття «бізнес» і «підприємництво».

Як наукове поняття «бізнес» було введено дещо раніше французьким економістом Р. Кантільйоном [14, с. 110]. Французького походження також поняття «підприємець». Воно застосовується до особи, яка з метою здійснення певної справи (отримання певної вигоди, доходу, психологічного задоволення) мобілізує різноманітні ресурси, засоби, матеріали, робочу силу. Однією з найсуттєвіших рис підприємництва французький економіст Дж. Сей називає насамперед ефективний перерозподіл ресурсів в економічній системі — від нижчої до вищої сфери продуктивності та виробітку [13, с. 9].

Згідно з Господарським кодексом України, підприємництво — це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність метою якої є досягнення економічних і соціальних результатів і отримання прибутку [4].

Найпоширеніша точка зору серед економістів ототожнює поняття «бізнес» і «підприємництво», трактуючи останнє як інноваційну і ризиковану діяльність окремих індивідів з метою отримання прибутку за створені (надані) блага.

Не існує також єдиної думки щодо понять «мале підприємництво» і «малий бізнес». Так, вітчизняні економісти, зокрема С. К. Реверчук, Н. В. Савка, Н. Є. Кубай [6; 9; 10], у своїх наукових дослідженнях наголошують на доцільності їх ототожнення. В той час як, наприклад, В. Є. Савченко, розуміючи під «малим бізнесом» лише малі (або малі та середні) підприємства в цілому, наголошує, що «мале підприємництво» характеризується не стільки порівняно невеликими розмірами чи масштабами господарської діяльності, як її якістю — обов'язковим базуванням на ризикованій та інноваційній основі, повній економічній відповідальності, персоніфікованому і гнучкому управлінні та відповідній організації відтворення, спрямованих на отримання з одиниці затраченого капіталу максимального прибутку [11, с. 59].

На нашу думку, найдоцільнішим буде ототожнення понять «малий бізнес» та «мале підприємництво», тому малий бізнес (мале підприємництво) — це підприємницька діяльність, яка здійснюється особами, які зареєстровані як суб'єкти малого бізнесу у встановленому Законом порядку і які відповідають критеріям, які визначають їх як особливих суб'єктів підприємництва.

Згідно із Законом України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 № 2063-III, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності» від 18.09.2008 № 523-VI встановлено нові критерії для віднесення підприємств до категорії малих, середніх та великих шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва» та Господарського кодексу України, що є одним з кроків по приведенню української класифікації підприємств до рекомендацій ЄС, суб'єктами малого підприємництва є:

- фізичні особи, зареєстровані у встановленому законом порядку як суб'єкти підприємницької діяльності;

- юридичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 70 млн грн. Середньооблікова чисельність працюючих визначається з урахуванням усіх працівників, у тому числі тих, що працюють за договорами та за сумісництвом, а також працівників представництв, філій, відділень та інших відокремлених підрозділів [1].

В Україні відповідно до чинного законодавства до структур малого бізнесу належать підприємства, у яких кількість зайнятих не перевищує: у роздрібній торгівлі — 15 осіб; у галузях невиробничої сфери — 25; у науці та науковому обслуговуванні — 100; у промисловості і будівництві — 200; в інших галузях виробничої сфери — 50 осіб. Більшість підприємств малого бізнесу — це малі фірми з кількістю працюючих від 3 до 15 осіб [2].

3. Варналій виділяє три етапи становлення підприємства як економічного суб'єкта на Україні. Початковий етап відбувся у 1987—1990 рр. Перші кроки по впровадженню у життя сектору малого підприємництва були зроблені ще наприкінці існування Радянського Союзу. Першим офіційним документом, який регулював діяльність малих підприємств, стало «Положення про організацію діяльності малих підприємств», прийняте Комісією по вдосконаленню господарського механізму при Раді Міністрів

СРСР 6 червня 1989 року. Наступним кроком була Постанова УРСР від 22 вересня 1990 р. «Про заходи щодо створення і розвитку малих підприємств» давала перше легальне визначення поняття «мале підприємство».

Другий етап формування політики підтримки підприємництва та його розвитку тривав з 1991 по 1995 рік. Розпочався він 27 березня 1991 року зі вступу в силу Закону України «Про підприємства в Україні» [3]. Цього ж 1991 року було створено Державний комітет України по сприянню малим підприємствам і підприємництву. У 1993 році Кабінетом Міністрів України була схвалена перша Програма державної підтримки підприємництва України.

Третій етап розпочався у 1996 році. У квітні цього року Кабінет Міністрів України прийняв Концепцію державної політики розвитку малого підприємництва. 28 червня 1996 року свобода підприємництва була закріплена конституційно. Державний комітет України з питань розвитку підприємництва був створений у липні 1997 року. Він знаменується покращенням розвитку підприємств, особливо малих [5, с. 158].

Незначна роль малого бізнесу в народногосподарському комплексі України, формуванні державної казни свідчать про те, що лєвова частка всієї діяльності малого підприємництва знаходиться в тіні.

Тіньова економіка є надзвичайно актуальною і болючою проблемою для української економіки. Диспропорції суспільно-економічного розвитку та структурні деформації зумовлює тінізація економіки, вона також не сприяє курсу демократизації суспільства та євроінтеграції України. Економічна діяльність у тіньовому секторі здійснюється поза законом, що унеможливорює стабільний розвиток суспільства та набуває особливої актуальності у зв'язку з формуванням державної незалежності України. Поширення в Україні такого соціально-економічного явища, як тіньова економіка, а також обсяги продукції і фінансових ресурсів, які обертаються в цій сфері, являють собою істотну перешкоду забезпеченню сталого розвитку економіки.

Виникнення та розвиток тіньових сегментів економіки досліджували видатні вчені: Olson M., Thomas J., Feige Edgard L., О. В. Турчинов, В. М. Попович, В. П. Нагребельний та ін. Однак, не дивлячись на великий інтерес зі сторони спеціалістів до проблеми тіньової економіки, серед них до сих пір не існує єдиної думки по відношенню визначення «тіньова економіка», тому далі спробуємо проаналізувати думки різних авторів щодо визначення «тіньової економіки».

О. В. Турчинов під тіньовою економікою розуміє, що це економічна діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, а також діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства [12, с. 32].

Тіньова економіка — це такий стан розвитку кризових, криміногенних процесів в економіці, коли доходи злочинного походження стали засобом скоєння нових, нерідко більш небезпечних злочинів, а отримані за рахунок їх скоєння доходи перестали носити споживчий характер, а трансформувалися у базу відтворення незаконних капіталів і криміногенного потенціалу в усіх сферах цивільно-правових, організаційно-регуляторних і суспільно-економічних відносин, стверджує В. М. Попович [8, с. 175].

В. П. Нагребельний стверджує, що тіньова економіка — це економічна діяльність, яка пов'язана з незаконним привласненням особою або групою осіб частини створеної вартості або частки майна через різного роду викривлення об'єктивної інформації про рух грошових коштів та матеріальних цінностей, спотворення даних первинного обліку для заплутування джерел походження доходів, а також через реалізацію методом лобіювання відповідних законодавчих норм і нормативів, схем корисливого перетікання капіталів, здійснення яких не підпадає під кримінальну відповідальність, але зумовлює матеріальні втрати державних або підприємницьких структур та окремих громадян [7, с. 74—76].

Висновки та перспективні напрями дослідження. Отже, переконавшись у відсутності загальноприйнятого поняття, було зроблено спробу узагальнити визначення поняття «тіньова економіка». Тіньова економіка являє собою сукупність економічних відносин між окремими особами, групами осіб, між особами і інституційними одиницями, між окремими інституційними одиницями з метою виробництва, розподілу, перерозподілу, обміну і споживання матеріальних благ і послуг, результати яких з тих чи інших причин не обліковуються офіційною статистикою, не контролюється державними органами і не включаються до ВВП, а також нелегальна і псевдолегальна підприємницька діяльність, метою якої є отримання надприбутків шляхом порушення чинного законодавства. Дане визначення притаманне як для великих підприємств, так і для малого бізнесу.

До високої тінізації економіки веде багато чинників, з-поміж яких неадекватне податкове законодавство, падіння доходів населення, зростання кількості офіційних безробітних та спровоковане цим збільшення нелегальної зайнятості. Тому значної актуальності при умовах сьогодення набуває легалізація та виведення з

тіні малого бізнесу. Адже неврахування, недооцінка обсягів тіньової економіки малого бізнесу призводить до суттєвого викривлення як на мікро-, так і на макрорівні економічних показників, а як наслідок — до вагомих помилок визначення економічної системи в цілому.

Високий рівень тіньової економіки є свідченням високої ймовірності розбалансованості суспільно-економічної системи та говорить про високий рівень загрози національній безпеці держави.

Процес тінізації малого бізнесу негативно впливає на економічний розвиток держави в цілому, гальмує процеси державотворення в країні, а також перешкоджає інтеграції України у світове співтовариство.

Література

1. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2063-14>
2. <http://enbv.narod.ru/text/Econom/encyclo/str/E-083.html>
3. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=887-12>
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. — Ст.42.
5. *Варналій З.* Основи підприємництва: Навч. посіб. — К.: Техніка, 2002. — 158 с.
6. *Кубай Н. Є.* Становлення і розвиток приватного підприємництва в перехідній економіці (на прикладі малих, підприємств України): Дис. к. е. н.: 08.01.01 / Львівський державний ун-т ім. І. Франка. — Львів, 1999.
7. *Нагребельний В. П.* Тіньова економіка / В. П. Нагребельний, В. М. Попович // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К., 1998. — Т.6. — С. 74—76.
8. *Попович В. М.* Теорія детінізації економіки. — Ірпінь, 2001. — С. 175.
9. *Реверчук С. К.* Мале підприємство в перехідній економіці України (Макро- і мікроаспекти): Дис... д. е. н.: 08.01.02 / Львівський державний ун-т ім. І. Франка. — Львів, 1996.
10. *Савка Н. В.* Макроекономічні проблеми розвитку підприємництва у перехідній економіці України: Дис. к. е. н.: 08.01.02 / Львівський державний ун-т ім. І. Франка. — Львів, 1997.
11. *Савченко В. Е.* Феномен предпринимательства (экспериментальный спецкурс) // Рос. экон. журн. — 1995. — № 10. — С. 59.
12. *Турчинов О. В.* Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження. — К.: АртЕК, 1995. — С. 32.
13. *Hirsch R., Peters M.* Entrepreneurship. — Homewood, Ill. Richard D. Irwin, 1989. — P. 9.
14. *Walton G. M., Wyckoff C.* Understanding Economics Today. — Boston: Irwin, 1994. — P. 110.

Стаття подана до редакції 21.10.2011